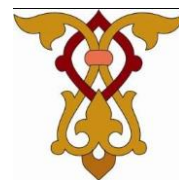

کارورزی پژوهشی

«سفرنامه نویسی»

شماره: ۱

عنوان: سفرنامه نویسی

استاد: سرکار خانم احمد پناه

مکان: اتاق جلسات

تاریخ اولین روز برگزاری: ۱۳۹۵ / ۱ / ۲۵

تعداد جلسات: ۵ جلسه

مدت زمان هر جلسه: ۱۰ ساعت

مجموع ساعات: ۴ ساعت

تعداد شرکت کنندگان: ۸ نفر

گروه همکار: گروه علمی - تربیتی تاریخ

مدعوین: طلاب رشته تاریخ

اهداف برگزاری کارگاه

۱. ارتقای سطح علمی - پژوهشی طلاب؛
۲. افزایش توانمندی‌های طلاب در سفرنامه نویسی.

اهم اقدامات انجام شده

۱. رایزنی با گروه علمی - تربیتی تاریخ در خصوص عنوان کارگاه؛
۲. دعوت از استاد و هماهنگی جهت برگزاری به موقع کارگاه؛
۳. اطلاع رسانی به طلاب رشته تاریخ و دعوت از ایشان جهت حضور در کارگاه؛
۴. ثبت نام از طلاب جهت شرکت در کارگاه؛
۵. هماهنگی مکان برگزاری کارگاه؛
۶. دریافت متن کارگاه از استاد جهت درج در گزارش؛
۷. تهیه گزارش کارگاه.

کارورزی پژوهشی

موضوع
آموزش سفرنامه نویسی

با حضور **سرکار خانم احمد پناه**
با حضور **احمد پناه**

مکان: اتاق جلسات

زمان: روز چهارشنبه

تاریخ اولین جلسه: ۱۳۹۵/۱/۲۵

زمان: ساعت ۸:۰۰ الی ۱۲:۰۰

علاقه مندان می توانند جهت ثبت نام و کسب اطلاعات پیش تر
کارشناس به اداره خدمات پژوهشی «سرکار خانم فخرزاده» مراجعه نمایند.

معاونت پژوهش

گروه علمی-تربیتی تاریخ

سرفصل‌های کارگاه

بحث از طرح یک سوال آغاز می‌شود. آیا همه باید سفرنامه بنویسند؟ آیا هر سفری قابلیت نوشتن سفرنامه دارد؟ اگر این‌طور بود هر سال هزاران سفرنامه حج و چند برابر سفرنامه عمره و کربلا و چند برابر دیگر سفرنامه سیاحتی و تحصیل و کاری به اقصی نقاط دنیا داشتیم که هم غیر مفید بود هم عملاً غیر ممکن.

نکته این است که سفرنامه نویسی مثل همه شاخه‌های ادبی و هنری کار هر کس نمی‌تواند باشد. از میان انبوهی مسافر یک نفر از آن‌ها کاغذ و قلم‌به‌دست می‌گیرد و جدای از دنیای شلوغ و رنگین، می‌تواند چیزهایی را به قلم تصویر بکشد که دیگران به راحتی از کنارش می‌گذرند. مثل یک عکاس یا نقاش.

از میان جمع شاعران یک نفر مثل ناصر خسرو دقت می‌کند حتی طور مسیر را با گام می‌شمارد در سفر به مکه یا سفرنامه حج از مرحوم طالقانی که بسیار شیوا نگاشته یا یک نفر مثل جلال آل‌احمد صادقانه از احوالاتش در خسی در میقات می‌گوید یا در میان شاهان یک نفر مثل ناصرالدین‌شاه ردپایی از خود می‌گذارد. از میان فراوان استاد که برای تحصیل یا فرصت مطالعاتی به خارج از کشور می‌رفتند فردی مثل دکتر محمدجعفر یاحقی جزیره بی‌آفتاب را می‌نویسند، دکتر نعمت‌الله فاضلی مردم‌شناسی سفر از میان اهل تاریخ تنها چند نفر مثل مرحوم ایرج افشار، دکتر باستانی باریزی، دکتر اسلامی ندوشن، استاد ابراهیم ستوده و... سفرنامه خواندنی به‌جا می‌گذارند.

برخی نمی‌توانند در مقابل دیه‌ها و شنیده‌ها و تجربه‌های سفر بی‌تفاوت باشند.

برخی می‌خوانند به کسانی که امکان سفر ندارند فرصت دهند تا در تجربه‌های آنان سهیم باشند.

برخی می‌نویسند تا دیگران دوباره از صفر شروع نکنند در وقت صرفه‌جویی کنند و بهترین‌ها را برگزینند.

در سفرنامه ناخوشی‌ها و ضعف را بگوییم تا با استناد به سفرنامه‌ی ما مشکل حل شود.

آیا به مسیر توجه دارید یا تنها به مقصد

اگر سفرنامه تخصصی شد بیشتر تمایل به نوشتن هست مثلاً سفرنامه لباس، خوراکی و...

از مسیر کمی خارج شوید تا جاهایی که کسی ندیده را ببینید مثل ناصر خسرو که حاضر بود نه ناظر تنها از اطلاعاتی گفته

که هیچ‌وقت نمی‌توانیم به آن برویم و تجربه کنیم

غذای خاص آنجا را بخورید چیزی را تجربه کنید که در شهر خود نمی‌توانید تجربه کنید

۱- اهمیت سفر؛ ۲- اهمیت سفرنامه؛ ۳- فایده سفرنامه؛ ۴- انواع سفرنامه؛ ۵- پیشینه سفرنامه نویسی؛ ۶- آداب سفرنامه

نویسی

اهمیت سفر

معمولاً سفر برای انسان‌ها همواره با تغییر و تحولات فکری و روحی است. به همین دلیل قرآن به سفر و سیاحت و دقت در

احوال مردم سایر سرزمین‌ها دعوت می‌کند. سفر بعد از زبان دومین عامل ارتباط میان انسان‌هاست و جوامع را ربط می‌دهد،

تأثیر مسافرت و سفرنامه در تحول جوامع انسانی است چون به علت بالا رفتن تجربه‌ها و در نتیجه پیشرفت است

تفاوت شخصی که اقامت می‌کند با شخصی که به سفر می‌پردازد چیست؟
شخصی که سال‌ها در جایی می‌ماند، تنوع کمتر و خطر و حادثه کمتری می‌بیند، او به محیط انسان‌های اطراف عادت می‌کند و بسیاری نکات پنهان می‌مانند. اما در سفر خیلی چیزها جالب توجه می‌شوند، انسان مقایسه می‌کند و جنبه‌های مثبت و منفی اندیشه‌ها و شیوه‌های زندگی را می‌شناسد.

در گذشته کسانی که از سفرهای طولانی برمی‌گشتند بسیار مورد توجه مردم بودند. مردم به گرد آن‌ها جمع می‌شدند و از وی می‌خواستند آنچه در سفر دیده را برایشان تعریف کند.

انواع سفر: مذهبی، سیاسی، هجرت، نظامی، اکتشافی، علمی و ...

سفرهای مذهبی

الف- سفرهای پیامبران به منظور: ۱- تعلیم و تربیت؛ ۲- اجرای عدالت اجتماعی؛ ۳- آزاد ساختن انسان از بندگی و بردگی
مثال: سفر دریایی حضرت نوح(ع)، سفر حضرت ابراهیم به مکه، سفر لوط(ع)، موسی(ع)، یعقوب، یوسف نبی، هجرت پیامبر(ص)، هجرت مسلمانان به حبشه

ب- سفرهای زیارتی توسط ادیان مختلف یهود (بیت المقدس) مسیحیان به بیت المقدس، مسلمانان به (مکه، کربلا و نجف، مشهد و قم) بودائیان و ...

ج- سفر حج که منشأ نوشتن بسیاری از سفرنامه‌ها شد: ناصر خسرو، ابن جبیر، ابن بطوطه، جلال ال احمد
جدول تفکیک سفرنامه‌ها:

به لحاظ صورت ۱۲۲ خطی (۷۰۰ جمع)، ۲۳۹ (چاپی) ۳۴۹ (مقاله)

جنسیت ۶۴۴ مرد، ۴۶ زن

انگیزه سفر ۲۰۴ دولتی، ۴۰۰ سیاحت، ۹۶ زیارت

۲- سفرهای علمی

فیثاغورث

گزنفون (آتن، هخامنشیان ۴۵۵ ق.م)

سفرنامه پزشکان

سفر به فضا

۳- سفر نظامی

حمله اسکندر به یاران

حمله مغولان

جنگ‌های صلیبی

تفکیک جغرافیایی

۷۵ عربستان، ۲۳ عراق، ۴۲ شبه قاره، ۷۸ اروپا، ۲۰ آمریکا، ۳۷۴ ایران، ۶۹ شوروی، ۱۹ چین و ژاپن
فایده سفرنامه

شناخت اهمیت نهضت پیامبران

نزدیک شدن اقوام و ملت‌ها

آشنایی با سنت‌ها و عادت‌ها و شیوه‌های زندگی

شناخت هنرمندان و ادبا

روشن شدن نقاط تاریک تاریخ، سفرنامه یعنی تاریخ بی‌دروغ

آشنایی با روابط کشورها

آگاهی از دیدگاه سیاحان از سرزمین‌های دیگر

بررسی سیر تحول یک کشور مثل سیر آشنایی ایران با مدرنیته غرب

آشکار شدن زیبایی‌ها و زشتی‌های جوامع

شناخت اهداف کشورهای استعمارگر

شناخت هویت ملی و فرهنگی

نداشتن محدودیت‌های سیاسی و ملاحظات

کمک به توسعه کشور مثل سفرنامه میرزا صالح شیرازی که در دوره قاجاریه به توسعه صنعت کمک کرد. سیاحت‌نامه ابراهیم
پیگ که سبب بیداری مردم در آزادی‌خواهی و مشروطیت شد

ادبیات سفرنامه‌ای

سفرنامه نوعی از ادبیات میان‌رشته‌ای است و تلفیقی از ادبیات، تاریخ، جغرافیا، جامعه‌شناسی است که به دو قالب نظم و نثر
نوشته شد و سه ویژگی دارد اول اینکه با ذهنیت سفرنامه‌نویس آشنا می‌شویم، ۲- روایتی از سیاست و تاریخ است، ۳-
واقعی است و خیالی نیست.

عوارض

غالب جهانگردان خارجی هدف‌های مختلفی داشتند و از این طریق لطمه‌های فراوانی به شئون سیاسی اجتماعی، مذهبی و
اقتصادی و فرهنگ ما وارد کردند چون با سلاطین و امرا ارتباط خوبی داشتند اطلاعات مهم و دست‌اول را می‌گرفتند و به
اربابان خود می‌دادند مهم‌ترین عارضه نفوذ این دولت‌ها به صورت جدی‌تر بود، نمونه‌ی آن سفرنامه جاسوسان مثل هم‌سفر در
ایران است.

تفاوت سفرنامه‌های ایرانیان و غربیان

ایرانیان به مظاهر زندگی اروپای پرداختند چون هدف گردشگری بود، آن‌ها علت تحول صنعتی و پیشرفت غرب را ندیدند.

اما اروپاییان ایران را از جنبه سیاسی، مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی توصیف می‌کردند و ایران را در تصویرهای آن‌ها بهتر می‌توان دید.

آداب سفرنامه نویسی

نوشت خوب لازمه‌اش دیدن خوب است. خوب دیدن دقت می‌کرد. در گذشته مسافرت با آرامش بیشتر و در وقت بیشتری انجام می‌شد. آرامش حرکت فرصت خوب دیدن را فراهم می‌کند.

ایستادن در هر منزل فرصت لازم برای نوشتن وقایع منزل قبلی را فراهم می‌کند.

آن‌ها شما باید بنویسید نادیده‌ها و ناشنیده‌ها و مهم‌تر از آن حس و حال خودتان است در مواجهه با آنچه می‌بینید. سفرنامه باید متفاوت باشد تا مخاطب داشته باشد.

بهتر است ضبط صوت کوچکی همراه داشته باشید تا علاوه بر خوب دیدن، همان شب اطلاعات را پیاده کنید. وقتی به وطن خود برگشتید از نقشه‌ها در کتاب‌ها در این زمینه استفاده کنید و نوشته‌ها را غنی‌تر کنید.

۵- تشبیه سفرنامه‌نویسی تا دوره قاجاریه

اولین سفرنامه‌ها گشت‌نامه‌هایی خیالی به دنیای ارواح بودا است. سفر به دنیای مردگان در اساطیر ملت‌ها، یونان، روم، مصر، هند و ایران.

مثال در ادبیات بابل برای کسب «تموز» به دوزخ سفر کرد

در هند گناهکاران به یکی از طبقات هفت‌گانه جهنم نزد یاما خدای مرگ رفته‌اند.

هومر در یونان در حماسه ادیسه قهرمان داستان‌ش اویس را به دنیای ارواح برد

این سفرنامه‌ها در دین زرتشت هم وجود دارد. در ادبیات اسلامی خاطرات سفر زندگان به دنیای مردگان در ساله الغفران ابوالعلا معری سده ۴ ق، مسیر العباد الی المعاد سنایی ۶ ق، مصباح الارواح شمس‌الدین محمد بردسیری ۷ ق، سیاحت غرب آقاجنی قوچانی ۱۳۱۲.

در غرب کمدی الهی دانتی سده ۷ مفصل‌ترین سفر تخیلی به دوزخ، برزخ و بهشت است

منظر از این سفرنامه‌ها هراس از دنیای مردگان و تثبیت عقاید مذهبی بود

گاه سفرنامه‌نویس دینه‌ها و شنیده‌ها را به صورت مهیج و خیالی و ضمن به تصویر کشیدن آرزوهای در خصوص نارضایتی‌های اجتماعی انتقاد می‌کرد، ژول ورن ۱۹۰۵، سوفت ۱۷۴۵.

ابودلف خیال‌پرداز بودند در مقابل سفرنامه‌نویس‌های واقع‌گرا مثل ابن بطوطه، ناصر خسرو، مارکوپولو، حاج سیاح و... به شناساندن تمدن و فرهنگ پرداختند

ظاهراً از دوره‌های قبل از اسلام سفرنامه در ایران در دست نیست اما در متن‌های فارسی میانه مانوی و فارسی میانه پهلوی شرح مختصری از سفر وجود دارد. مسافرت‌ها هیئت‌های مذهبی مانوی به خراسان سفر برزیه طیب به هند در دوره انوشیروان در متن‌های پهلوی به‌نوعی سفرنامه‌اند.

در دوره اسلامی سفرهای زیارت، تحصیلی، تجاری بود و سفرنامه‌ها آمیزه‌ای از جغرافیای طبیعی، یادداشت‌های مفصل و گزارش جزئیات گشت‌وگذار بود. کتاب مسالک و حمالک ابواسحاق ابراهیم اصطخری ۳ ق. حاصل ۴ سال سفر او در ایران به‌خصوص خلیج فارس بود.

یا ناصر خسرو که سفر ۷ ساله خود از مرو به آسیای صغیر، شام، حجاز و مصر را تا بازگشت به بلخ در سده ۵ و نمونه نثر ادبی سده ۵ است.

مثنوی تحفه العراقین خاقانی ۵۲۰-۵۲۸ به مکه

این دو سفرنامه اخیر به همراه سفرنامه احبار العین و الهند نوشته سلیمان تاجر ۲۳۵۰ ق و حجازیه اثر ابوالشرف حسین یزدی ۷۵۷ علی‌رغم رشد سیروسفر در طول سده‌های ۳-۷ نوشته شد.

سفرنامه‌های خارجی کاتر نیوز نیو (سلطان محمد ۲ عثمانی و اوزن حسن) جرافا بابارو ۷۸-۱۴۷۲ م

اما با قدرت گرفتن کشورهای غربی، سیاحت‌نامه و سفرنامه در آن کشورها متداول شد و در لباس مأمور سیاسی و تاجر اطلاعات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی گردآوری شد.

در طول ۵ سده از مغول، تیموری، صفوی، افشاریه و زندیه تنها ۱۳ سفرنامه نوشته شد که نشانه اوضاع خاص سیاسی و تأثیر در نوشتن سفرنامه دارد از جمله مهمان بخارا، تاریخ پادشاهی محمد شیبانی اثر فضل‌الله بن روزبهان خنجی ۹۱۴ ق، نورالمشرقین اثر بهشتی هروی ۱۰۶۷، سفرنامه حرین نوشته حرین لاهیجی ۱۱۵۲

در دوره صفوی علی‌رغم مهاجرت و سفر ایرانیان به هند، ذوق سفرنامه‌نویسی‌های خود را به شاعری داد و تصویر تجربه‌ها در اشعار دیده می‌شود.

آنچه سفر سیاحان غربی را در دوره صفویه رونق داد امنیت جاده‌ها و شگفتی‌های سرزمین ایران بود.

نوشته‌های سیاحان غربی که عمدتاً با هدف و مقاصد سیاسی- اقتصادی با اجرای این اهداف به انتها نزدیک شد و الساندری- شاه طهماست صفوی ۱۵۷۱ م سفرنامه دقیق‌تری نوشت. توامس حربت ۱۶۲۸، پیتر دولواله، عصر شاه عباس. اما ایران عصر قاجار و سفر ایرانیان به غرب، پیشرفت و تحول صنعتی غرب را برای آنان نمایان کرد و انگیزه‌ای برای روشنفکران شد تا برای انتقال فرهنگ و شیوه زندگی اروپا تلاش کنند.

ناصرالدین شاه و مظفردالدین شاه به مقاصد ظاهراً سیاسی و ارتباط با کشورهای پیشرفته و در واقع برای آشنایی با فرهنگ و تمدن اروپا باوجود خزانه‌های خالی و گرفتن وام از روسیه به اروپا سفر می‌کردند.

اغلب رجال سیاسی ایران که در دوره قاجاریه به اروپا سفر کردند ضرورت اصلاحاتی را در امور کشور احساس کردند از ۷۰۰ سفرنامه ایران، ۲۰۰ سفرنامه در این دوره نوشته شد، پس دوره قاجاریه به لحاظ سفرنامه‌نویسی ارزشمندترین دوره است.

هدف از آشنایی با سفرنامه‌نویسی

۱- آشنایی با منابع سفرنامه‌ای به‌عنوان بعد اجتماعی و فرهنگی

۲- تقویت مهارت نویسندگی

۳- خوب ببینیم و خوب بشنویم و نسبت به محیط اطراف و اتفاق‌های زمانه بی تفاوت نباشیم

۴- اصول سفرنامه‌نویسی را یاد بگیریم.

۵- تجربه سفر خود را دربند نوشتن کنیم تا محفوظ بماند.

بحث و گفتگو

الف- چرا سفرنامه‌های ایرانی چند برابر سفرنامه‌های دیگر مناطق است؟

با توجه به جدول تفکیک سفرنامه‌ها سهم ایران بیشتر است، در این بحث و گفتگو نکته‌هایی مطرح شد:

۱- ایران یک کشور پهناور است، مناطق دیدنی زیادی دارد برای سفر

۲- ایران کشوری با فرهنگ و تمدن قدیمی است

۳- امنیت راه‌ها و جاده‌ها

۴- مرکزیت علمی، فقهی

۵- اماکن زیارتی

۶- مورد توجه اهداف استعماری بوده

۷- منطقه‌ای استراتژیک و شاهراه مهم تجاری و سیاسی بوده است.

ب- چرا سهم آقایان در سفرنامه‌نویسی چند برابر خانم‌ها بود:

۱- آقایان بیشتر سفر می‌کنند

۲- محدودیت‌های خانم‌ها در سفر بیشتر است

۳- امکان چاپ سفرنامه برای آقایان بیشتر است.

تکلیف خانم‌های طلبه برای جلسه کاروزی سفرنامه‌نویسی

گروه‌بندی خانم‌ها و دادن یک سفرنامه به هر گروه، مطالعه سفرنامه و استخراج مؤلفه‌های موردنظر گروه تاریخ اسلام از

سفرنامه‌ها

سفرنامه‌های مورد توجه: ۱- سفرنامه مارکوپولو، ۲- سفرنامه شاردن، ۳- سفرنامه ابن بطوطه، ۴- سفر به سرزمین نور (سید

مرتضی آوینی)

نمودار میله‌ای طلاب شرکت کننده بر اساس ملیت

